

**Розвиток професійних компетенцій майбутніх
товарознавців-експертів засобами дисципліни «Товарна
номенклатура зовнішньоекономічної діяльності»**

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Вітчизняний інститут підприємницької діяльності у період свого становлення формувався на основі нормативно-правової бази, яка залишилася у спадок від радянських часів, коли питання про регулювання посередницької діяльності у митній сфері державою не ставилося і практично не вирішувалося [1, с.3], отже і цілеспрямована професійна підготовка фахівців для ринку митних послуг не здійснювалася. За таких обставин традиційна система підготовки товарознавців лише частково задовольняє нові вимоги ринку праці до випускників спеціальності «Товарознавство та експертиза у митній справі».

У сучасних умовах важливого значення набуває митна освіченість майбутніх товарознавців, що вимагає обґрунтування нових підходів, програм, методик підготовки майбутніх товарознавців-експертів. Випускники на вимогу суспільства повинні бути готовими до діяльності на ринку митних послуг.

Оскільки у переліку навчальних дисциплін нормативної частини освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів з напрямку 6.030510 «Товарознавство і торговельне підприємництво», що навчаються за професійним спрямуванням 03051003 «Товарознавство та експертиза у митній справі», відсутні дисципліни митного спрямування, відповідальність за якість митної підготовки майбутніх фахівців цілком покладається на ВНЗ, який повинен забезпечити таку підготовку у рамках варіативної складової.

Отже, для вирішення проблеми формування готовності майбутніх товарознавців-експертів до професійної діяльності на ринку митних послуг

наукові і практичні педагогічні новації мають розповсюджуватись, у першу чергу, на варіативні дисципліни митного спрямування циклу професійної та практичної підготовки та впливати на всю програму професійної підготовки майбутніх товарознавців-експертів у митній справі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми формування компетентного фахівця досліджували Н. Бібік, Є. Бондаревська, Л. Ващенко, І. Зимня, О. Локшина, А. Маркова, О. Овчарук, О. Пометун, С. Раков, О. Савченко, А. Хуторський. Проблемам проектування освітніх стандартів, сутності, видам і структурі навчальних завдань, що впливають на формування професійних якостей випускників приділяється увага в роботах А. Алексюка, В. Белікової, О. Вишневського, Т. Дмитренко, А. Єсаулова, О. Пехоти, Н. Степаненко та ін.

До проблем професійної підготовки спеціалістів з товарознавства зверталися Г. Багрій, Л. Карташова, Е. Морозова, В. Муратов, Н. Ніколкіна, О. Пахолюк, О. Передрій, М. Поліщук, О. Попова, Н. Сорокіна, однак митні аспекти підготовки майбутніх фахівців науковцями не розглядалися.

Нами було проведено дослідження специфіки діяльності товарознавців на ринку митних послуг [2] та експертне опитування спеціалістів, що здійснюють митно-брокерську діяльність у Полтавському регіоні [3] з метою визначення ключових вимог до кандидатів на посади, пов'язані із наданням послуг у митній сфері. Результати досліджень показали, що у митно-брокерській діяльності найбільш важливим вважається уміння класифікувати товари для митних цілей. Дана інформація була використана під час розробки варіативної складової Стандарту вищої освіти (ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі») для підготовки бакалаврів, що навчаються за професійним спрямуванням 03051003 «Товарознавство та експертиза у митній справі».

Мета даної статті з'ясувати, як засобами дисципліни «Товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності» (ТНЗЕД) циклу професійної та практичної підготовки можна впливати на процес професійного становлення майбутнього фахівця з товарознавства та експертизи у митній справі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Загальні стратегічні цілі й бажані результати підготовки майбутніх товарознавців-експертів до діяльності на ринку митних послуг конкретизуються у відповідних задачах елективних митних дисциплін.

Важливо, на нашу думку, щоб з перших кроків вивчення дисципліни студенти чітко усвідомлювали де, коли і з якою метою знадобляться отримувані знання у майбутній професійній діяльності. Від того, наскільки чітко будуть сформульовані вищезначені критерії залежить мотивація студентів до вивчення конкретного курсу. Слід зазначити, що у навчальному процесі вирішальним є те, хто формулює та задає мету навчання: сам студент чи викладач. На думку О. Данкеєвої, знання є тільки тоді справжніми, коли вони наповнюються особистісним змістом для людини. Тільки тоді вони добре запам'ятовуються, міцно входять у свідомість особистості, коли усвідомлено співвідносяться із практичним життям і вписуються у цілісну картину світу, формуючи людину, орієнтовану на самостійний розумовий процес, а не на виконання даних ким-небудь інструкцій [4 с.26].

Якщо цілі задаються вихованцю ззовні викладачем, то його діяльність має нетворчий, репродуктивний (виконавчий) характер і проблеми цілепокладання не виникає. Цілепокладання – уміння визначати та формулювати цілі, а також завдання власної навчальної діяльності [5]. У разі, коли мета визначена самим суб'єктом навчання, – його діяльність стає продуктивною і результати вивчення дисципліни будуть максимальними. Отже, під час презентації дисципліни викладач повинен докласти максимум зусиль для того, щоб викликати інтерес аудиторії до вивчення курсу та активізувати навчальну діяльність студентів. Розглянемо, як здійснюється взаємодія зі студентською аудиторією під час презентації курсу ТНЗЕД.

Знайомство майбутніх товарознавців-експертів із дисципліною ТНЗЕД та з'ясування місця курсу у системі митної підготовки. Зростання обсягів і значення міжнародної торгівлі, тенденція до уніфікації і стандартизації зовнішньоторговельної документації, потреби обміну статистичними даними

стали передумовою розробки Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності (ТН ЗЕД) – єдиного міжнародного документа, який встановив чіткі і деталізовані правила класифікації товарів, що знаходяться у міжнародному обігу. В Україні цю функцію виконує Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), яка є *предметом вивчення курсу «ТН ЗЕД»*.

Інтерес до класифікації товарів завжди обумовлювався прагненням державної влади обкладати податками товари, які переміщуються через митний кордон. Система цифрового кодування товарів в УКТЗЕД є основою митного тарифу України та дозволяє групувати інформацію про об'єкти міжнародної торгівлі у зручній для автоматизованої обробки формі.

Об'єкт класифікації в УКТЗЕД – товари, що переміщуються через митний кордон України, і зазначаються у митних деклараціях.

Призначення класифікації: на основі десятизначного коду УКТЗЕД: здійснюється інформаційне супроводження ЗЕД; визначаються ставки мит і інших платежів; впроваджуються заходи державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності відносно конкретного товару (ліцензування, сертифікація тощо); проводиться зіставлення даних по зовнішній торгівлі різних країн; здійснюється економіко-статистичний аналіз зовнішньої торгівлі.

Мета вивчення дисципліни: формування цілісної системи знань і вмінь, що стосуються теоретичних і практичних аспектів класифікації й кодування товарів згідно УКТЗЕД.

Завдання дисципліни: розкрити поняття товарної номенклатури; визначити роль ТНЗЕД у роботі товарознавців, у митно-тарифному й нетарифному регулюванні ЗЕД; з'ясувати місце УКТЗЕД як нормативного документа у організації митного контролю, при нарахуванні митних платежів, веденні статистики зовнішньої торгівлі; вивчити принципи побудови УКТЗЕД; розглянути теоретичні й практичні аспекти класифікації й кодування товарів; отримати навички правильного визначення коду товару відповідно до УКТЗЕД.

За результатами вивчення дисципліни ТНЗЕД необхідно

– *знати*: значення УКТЗЕД у роботі товарознавців, митно-тарифному та нетарифному державному регулюванні; місце УКТЗЕД в організації митного контролю, при нарахуванні митних платежів, веденні статистики зовнішньої торгівлі; принципи побудови УКТЗЕД; класифікаційні ознаки, що використовуються під час класифікації товарів за УКТЗЕД; основні правила інтерпретації УКТЗЕД; функції митних органів по веденню УКТЗЕД; процедуру прийняття митними органами попередніх рішень про класифікацію та кодування товарів згідно з УКТЗЕД;

– *вміти*: користуватись понятійним апаратом у професійній діяльності з класифікації товарів; аналізувати нормативну, статистичну і економіко-технологічну інформацію у сфері класифікації товарів для митних цілей; систематизувати інформацію про діяльність митних органів відносно ведення УКТЗЕД; аналізувати структуру УКТЗЕД; користуватись основними правилами інтерпретації УКТЗЕД; визначати коди товарів відповідно до УКТЗЕД та надавати професійні консультації з питань класифікації;

– *здійснювати*: класифікацію товарів для митних цілей.

Зрозуміло, що реальна професійна діяльність митних брокерів цілісна, синтетична. І вивчення її окремих елементів не дасть бажаного ефекту, якщо ці елементи не будуть реконструйовані у практику. Ми цілком підтримуємо точку зору Н. Геращенко, яка звертає увагу на те, що стара модель освіти, заснована на підготовці особистості до майбутньої діяльності за рахунок накопичення якомога більшого обсягу готових, систематизованих знань, навичок і вмінь, які дозволятимуть йому справлятися з уже відомими ситуаціями <...>, є непридатною [5]. На наш погляд, успішне формування готовності майбутніх товарознавців-експертів у митній справі до професійної діяльності на ринку митних послуг можливе за умови не тільки актуалізації змісту елективних дисциплін, а й зміни принципів організації навчального процесу у цілому.

Проблема полягає у тому, що за умови впровадження компетентнісного підходу до навчання, коли перед вищою школою стоїть завдання не просто дати студентам знання, навички і вміння, а й навчити вихованців самостійно

здобувати інформацію, самостійно аналізувати, планувати та оцінювати результати своєї діяльності, викладачі повинні знайти такі форми і методи співпраці з учнями, які б забезпечили виконання цих завдань. Вирішення цієї проблеми, на думку Т. Мальцевої, полягає в умінні ВНЗ створювати такі умови соціально-професійного розвитку особистості майбутнього фахівця, щоб це відповідало рівню зрілості, достатньому для певної діяльності. Тобто мова йде про створення поля суб'єктного розвитку соціально-професійної зрілості майбутнього фахівця в освітньому просторі навчального закладу[6].

Вітчизняна лекційно-семінарська система, побудована переважно на репродуктивному методі навчання, на нашу думку, суттєво програє європейським технологіям саме через слабкий зворотній зв'язок викладача зі студентами на лекціях та відсутність можливості вільного спілкування студентів між собою. Саме тому весь лекційний матеріал, який передбачає просту трансляцію інформації, ми намагаємося винести на самостійне опрацювання студентами. Для цього нами розроблений навчально-методичний комплекс дисципліни, який розміщено у електронній мережі ВНЗ (рис. 1).

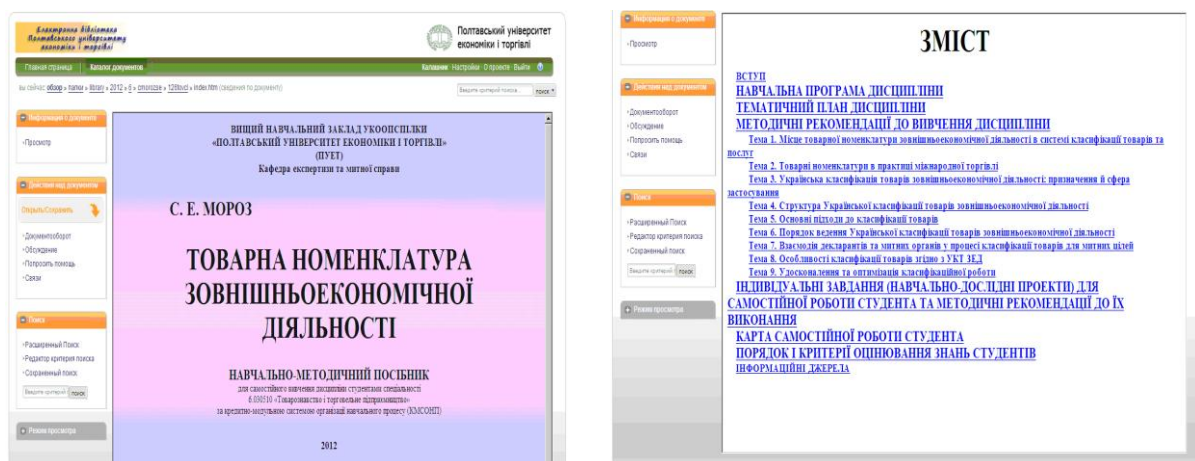

Рисунок 1 – НМК дисципліни ТНЗЕД у інтерфейсі електронної бібліотеки ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Для того, щоб створити студентам максимально комфортні умови для навчання, лекційні матеріали з окремих тем дисципліни подаються у виді презентацій зі звуковим супроводженням. Така форма організації навчального процесу дозволяє студентам отримувати необхідну інформацію у зручній формі, у зручний час і у відповідному для власного темпераменту ритмі, що

дозволяє зробити процес отримання інформації індивідуальним, коли кожен вихованець має можливість сам обрати послідовність вивчення навчального матеріалу виходячи зі свого зацікавлення та можливостей.

Під час проведення лекцій з дисципліни ТНЗЕД розглядаються, аналізуються та обговорюються конкретні операції з класифікації товарів, які виконують агенти з митного оформлення під час здійснення митно-брокерської діяльності. Обговорення на аудиторних заняттях проблемних ситуацій, пов'язаних із класифікацією товарів для митних цілей, що виникають під час декларування товарів, дослідження та аналіз судової практики у вирішенні спорів, пов'язаних із класифікацією товарів, пошук у номенклатурі УКТЗЕД товарів, під час класифікації яких використовується так звана «група прикриття» з нижчими ставками мита – всі ці педагогічні експерименти у процесі навчання дозволяють підтримувати інтерес студентів до митно-брокерської діяльності та до вивчення дисципліни.

Наш досвід показує, що чим більше тематика спілкування викладача зі студентами під час вивчення дисципліни наближена до умов майбутньої професійної діяльності випускників, тим більший інтерес до її вивчення. Наприклад, під час лекційних занять ми використовуємо програмний продукт митних брокерів MD-office для унаочнення обговорюваних проблем (рис. 2).

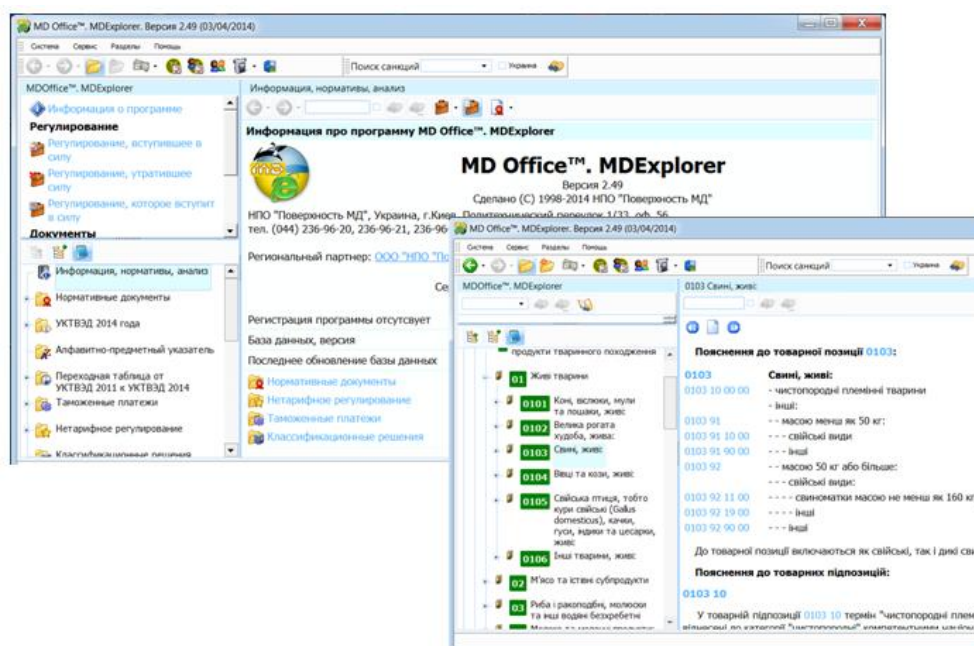

Рисунок 2 – Програмне забезпечення митних брокерів MD-office

Важливою для отримання позитивних результатів навчання є компетентність викладача у професійній сфері, його авторитет, стиль викладання та творчий підхід до організації навчального процесу, розвитку кругозору студентів, формування у них міждисциплінарного чуття, здатності до індивідуальних креативних рішень, до самонавчання, до формування гуманістичних цінностей.

Найважливішим компонентом педагогічної системи та частиною навчального процесу є педагогічний контроль. Відсутність організації контролю знань може стати однією з причин зниження якості професійної підготовки в цілому. Надзвичайно важливо, щоб оціночна діяльність педагога здійснювалася ним в інтересах соціально-психологічного розвитку особистості. Навчання може бути результативним тільки тоді, коли навчальна робота систематично і глибоко контролюється, коли самі студенти постійно бачать результат своєї роботи. За відсутності такого контролю в процесі засвоєння навчального матеріалу студенти не знають справжнього рівня своїх знань, слабо уявляють свої недоробки.

Ми цілком погоджуємося з думкою І. Карпюк, яка зазначає, що вимоги роботодавця до випускників висуваються не тільки і не стільки у форматі «знань», скільки в таких дефініціях способів діяльності, як «уміння», «здатність», «готовність» [7, с. 172]. Отже, мова йде про особливі освітні результати, у рамках яких знання виступають необхідною, але недостатньою умовою досягнення затребуваної якості професійної освіти. Вимірювати «професійну компетентність» досить складно, саме тому під час розробки навчально-методичного комплексу з дисципліни ТНЗЕД, ми намагалися спроектувати засоби діагностики у відповідності до принципів Дублінських дескрипторів. Тести, задачі, творчі завдання, питання для обговорення та для перевірки засвоєння окремих тем курсу були об'єднані у робочому зошиті з дисципліни ТНЗЕД.

Під час розробки задач і завдань ми орієнтувалися на шестирівневий опис мислення за Таксономією Освітніх Цілей Блума: ознайомлення, розуміння,

застосування, аналіз, синтез, оцінка. *Ознайомлення*: назвіть складові частини..., згрупуйте..., складіть список понять..., розташуйте у певному порядку..., викладіть у формі розповіді... *Розуміння*: Поясніть причини того, що..., складіть алгоритм дій..., поясніть зв'язки, які, на ваш погляд, існують між..., побудуйте прогноз розвитку..., прокоментуйте положення про те, що..., наведіть приклад того, що... *Застосування*: подайте інформацію графічно..., запропонуйте спосіб, який дозволяє..., розробіть схему, яка показує, що..., порівняйте <...> і <...>, а потім обґрунтуйте..., проведіть (обґрунтуйте) експеримент, що підтверджує ..., розрахуйте, на підставі даних про... *Аналіз*: розкрийте особливості..., проаналізуйте структуру... з точки зору..., складіть перелік основних властивостей, що характеризують... з точки зору... побудуйте класифікацію на основі..., знайдіть у тексті (схемі) те, що..., виявіть принципи, які лежать у основі... *Синтез*: запропонуйте інший варіант..., розробіть план, який дозволяє (забороняє)..., знайдіть спосіб, який дозволяє..., придумайте гру, яка..., запропонуйте власну класифікацію.... викладіть у формі... свою думку (розуміння)... *Оцінка*: проведіть ранжування та обґрунтуйте..., визначте яке з рішень є оптимальним для..., оцініть значимість... для..., визначте можливі критерії оцінки..., висловіть критичне судження про..., проведіть експертизу...

Наш досвід показує, що найбільший ефект освітнього процесу забезпечується за умови активної взаємодії суб'єктів навчання. Розроблені професійно-орієнтовані завдання з дисципліни ТНЗЕД та публікація робочого зошита стали ефективним педагогічним засобом активізації взаємодії «викладач-студент» і «студент-група», оскільки примушують і викладача, і студентів діяти спільно під час виявлення причин проблемних ситуацій, їх наслідків та ризиків, а також способів мінімізації витрат на їх подолання.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що у сучасних умовах роль викладача-фахівця у галузі митної справи важко переоцінити, оскільки він, не маючи педагогічного досвіду та наукового ступеню, повинен стати для студента і тьютором, і наставником, і керівником професійного навчання.

Література

1. Світлак І. І. Організаційно-правові засади провадження посередницької діяльності митного брокера та митного перевізника в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І.І. Світлак. – Національна академія державної податкової служби України. – Ірпінь, 2006. – 25 с.

2. Мороз С.Е. Специфіка професійної діяльності товарознавців-експертів на ринку митних послуг [Текст] / С. Е. Мороз // Імідж сучасного педагога. — 2013. – № 6. – С. 37-39.

3. Мороз С.Е. Формування готовності майбутніх товарознавців-експертів у митній справі до професійної діяльності як педагогічна проблема [Текст] / С. Е. Мороз // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2013. – Вип. 1 (67). – С. 146-150.

4. Данкеєва О. Є. Компетентнісний підхід як чинник формування професійної компетентності майбутніх землевпорядників у вищому навчальному закладі [Текст] / О. Є. Данкеєва // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2011. – Вип. 2 (43). – С. 22 – 30.

5. Гаращенко Н. М. Упровадження концепції управління знаннями у діяльність дослідницького університету / Н. М. Гаращенко // Стратегія економічного розвитку України [Електронний ресурс] : зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Український Союз промисловців і підприємців, Ін-т світової екон. і міжнар. відносин НАНУ ; голов. ред. А. П. Наливайко. – К. : КНЕУ, 2010. – Вип. 26–27. – С. 184–191.

6. Мальцева Т. Є., Поле суб'єктного розвитку у формуванні соціально-професійної зрілості майбутнього фахівця / Т. Є. Мальцева // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. –1 (54)-2013. С. 126-138

7. Карпюк І.Ю. Вивчення проблеми формування професійної компетенції майбутніх спеціалістів у сучасній освіті [Текст] / І.Ю. Карпюк // Вісник Національного технічного університету України «Київський

політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – № 1. – С.
172 – 176